www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

O'ZBEKISTONDA TARQALGAN KAPTARSIMON QUSHLARNING BIOEKOLOGIYASI

Turayeva Zuxra Rajaboyevna –NamDU- PhD, dotsent
Tel: 902227100, e-mail: z_turaeva78@mail.ru
Xusanova Ismigul Muzaffar qizi - 1-kurs magistri
Umaraliyeva Shodiyona Farxodjon qizi - NamDU 2-kurs talabasi

Annotatsiya.O'zbekistonda kaptarsimon qushlarning 4 urug'ga mansub 12 turi uchraydi. Mahalliy kaptarlarning 150 ga yaqin zoti mavjud. Kaptarsimon qushlardan Oq bovur, qora kaptar kabi turlari O'zbekiston Qizil kitobiga kiritilgan.
Kalit so'zlar: qushlar, tuhum, ornitologik usul, qorabovur, suvbulduruq, ko'k kaptar, g'ovkaptar, klintuh.

БИОЭКОЛОГИЯ ГОЛУБЕЙ ПТИЦ, РАСПРОСТРАНЕННЫХ В УЗБЕКИСТАНЕ

Тураева Зухра Ражабоевна – PhD., доцент НамГУ
Тел: 902227100, e-mail: *z_turaeva78@mail.ru*
Хусанова Исмигул Музаффар кизи - магистрант 1-курса НамГУ
Умаралиева Шодиёна Фарходжон кизи- студент 2- курса НамГУ

Аннотация:В Узбекистане обитают 12 видов голубеобразных птиц, принадлежащих к 4 семействам. Существует около 150 пород домашних голубей. Голубеобразные птицы, такие как Белый голубь и Черный голубь, занесены в Красную книгу Узбекистана.
Ключевые слова: птицы, яйцо, орнитологический метод, карабаур, бульдурук, сизарь, витютень, клиндух

BIOECOLOGY OF PIGEON BIRDS DISTRIBUTED IN UZBEKISTAN

Turaeva Z.Rajabboevna – Namangan State University, PhD
Phone: 902227100, E-mail; *z_turaeva78@mail.ru*
Xusanova I. Muzaffar qizi - NamSU master (1st course)
Umaraliyeva F.Shodiyona - NamSU student (2th course)

Annotation: Uzbekistan is home to 12 species of pigeon-like birds belonging to 4 families. There are about 150 breeds of domestic pigeons. Pigeon-like birds, such as White Pigeon and Black Pigeon, are listed in the Red Book of Uzbekistan.
Keywords: birds, egg, ornithological method, Black-bellied Sandgrouse, Pallas's Sandgrouse, Rock pigeon, Wood Pigeon, Stock Dove

Kirish. Bugungi kunda qushlarning keng tarqalganligi va ko'p miqdorda oziqlanashi tufayli tabiatga juda katta ta'sir ko'rsatadi. Hasharotxo'r va yirtqich qushlar tabiatda hasharotlar, ularning lichinkalari va kemiruvchilarning ko'payib ketishini cheklab turadi. Qushlar tabiatda oziq zanjirining eng muhim qismi bo'lib, estetik ahamiyatga ham ega. Bundan tashqari ayrim turlar chiqindilar, ahlatxonalar, oqova suvlar ichida oziqlanib, bir qancha kasalliklar qo'zg'atuvchilarini, arboviruslarni tarqatadi. Shuning uchun ularni chuqurroq o'rganish hozirgi kunning muhim masalalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsad va vazifalari. O'zbekistonda uchraydigan kaptarsimonlarning tashqi, ichki tuzilishini o'rganish va ular haqida umumiy ma'lumotga ega bo'lish, kaptarsimonlarning turlarini haqida ma'lumotlar yig'ish va uni sistemaga solish hamda ahamiyatini o'rganishdan iborat.

O'rganish uslublari. Zoologik, ornitologik usullaridan foydalanildi.

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

Tadqiqot natijalari. O‘zbekistonda kaptarsimon qushlarning 4 urug‘ga mansub 12 turi uchraydi. Qorabovur, ko’k kaptar, suvbulduruq, g’ovkaptar, qo‘ng‘ir kaptar, qumri kabi turlari qisman ovlanadi. O‘zbekistonda tarqalgan turlarining barchasi o‘simlik urug‘lari bilan oziqlanadi. Xonaki kaptarlarning 150 ga yaqin zoti mavjud. Barcha kaptar zotlari yovvoyi ko‘k kaptardan kelib chiqqan. Oq bovur, qora kaptar kabi turlari O‘zbekiston Qizil kitobiga kiritilgan.

Qorabovur-Pterocles orientalis (Linnaeus, 1758) - uchar qushlar turkumiga kiruvchi qushlar turkumi. Qushlar qurg'oqchil cho'llarda yashashga moslashgan. Chiroyli varaqalar, ular o'z uyalarini eng yaqin suv havzalaridan o'nlab kilometr uzoqlikda joylashtirishlari mumkin. Qorabovur jo'jalariga suvni nafaqat tumshug'ida, balki qorin bo'shlig'idagi patlarga ham olib keladi, ular suvni ushlab turishning ajoyib qobiliyatiga ega.

1-rasm. Qorabovur-*Pterocles orientalis* (Linnaeus, 1758)

Uzunligi 30 dan 35 sm gacha va qanotlari 60 dan 65 sm gacha bo'lgan qora qorni o'z oraliqdagi eng yirik qush turlaridan biridir. Jismoniy jihatdan kaptarlarnikiga o'xshaydi, patlari kulrang. Erkak pastki tomondan qora rangga bo'yalgan; tepasi sariq-jigarrang va qizg'ish naqshli kulrang. Bosh va bo'yin kulrang. Kashtan tomog'ida qora nuqta bor. Sariq-jigarrang ko'kragiga qora lenta cho'zilgan. Urg’ochilarning bosh va bo'yin qismida ko'proq chiziqlar bor.

2-rasm. Qorabovur-*Pterocles orientalis* (Linnaeus, 1758)

Suvbulduruq -*Syrrhaptes paradoxus* (Pallas, 1773) - budduruqlar oilasiga mansub qush. Uzunligi 40-42 sm, vazni 300 g gacha. Narining qorin qismi qora, qolgan joylari sarg‘ish, qora yo‘lli; modasining rangi xiraroq. Oyoqdari uch barmoqli, patlar bilan qoplangan. Panjasida yostiqchalari bor. Qanot va dum patlari uzun. Janubiy Sharqiy Yevropa, O‘rta va Markaziy Osiyoning dasht va yarim dashtlarida yashaydi. O‘zbekistonda uya qurib, bola ochadi. Uyasini o‘simliklar ostiga (yerga) quradi. 2-3 tuxum qo‘yadi. Tuxumini nari va modasi galma-galdan 30 kun bosadi. Asosan, o‘simlik urug‘lari va kurtaklari bilan oziqlanadi. So‘nggi yillarda soni kamayib bormoqda.

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

3-rasm. Suvbulduruq *Syrrhaptes paradoxus* (Pallas, 1773)

Ko‘k kaptar, yovvoyi kaptar -*Columba livia* (Gmelin, 1789)- kaptarsimonlar turkumiga mansub qushlarning bir turi; barcha xonaki kaptar zotlarining nasl boshi. Tumshug‘ining qoraligi, qanotida qora yo‘llar ko‘pligi, dumida oq yo‘llar bo‘lmasligi bilan boshqa kaptarlardan ajralib turadi. Janubiy Yevropa, Shimoliy Afrika, Osiyoda, jumladan, O‘zbekistonda cho‘l va dashtlardan tortib baland qorli cho‘qqilargacha, shuningdek, shaharlarda ham keng tarqalgan. O‘troq qush, gala bo‘lib yashaydi. Nari nasli uchun g‘amxo‘rlik qiladi. Daraxt shoxlari, jarliklar, tog‘ qoyalarining yoriqlari va binolarning bo‘g‘otlariga uya qurib, 2 ta tuxum qo‘yadi. 3 haftada jish bola ochadi. Bolasini dastlab jig‘ildonidan ajratib chiqaradigan bo‘tqa, keyinroq har xil donlar bilan oziqlantiradi. Bolasi uchirma bo‘lgandan so‘ng (1 oy), yana tuxum qo‘ya boshlaydi. Bir mavsum davomida 4-martagacha tuxum qo‘yib, bola ochadi. O‘simliklarning urug‘i bilan oziqlanadi.

4-rasm. Ko‘k kaptar, yovvoyi kaptar-*Columba livia* (Gmelin, 1789)

Govkaptar - *Columba palumbus* (Linnaeus, 1758) - kaptarlar turkumiga mansub qush. Yevropa, Shimoliy Afrika va G‘arbiy Osiyoda tarqalgan. O‘zbekistonning tog‘li hududlarida uchraydi. Qishlash uchun kuzda janubga uchib ketadi, bahorda qaytib keladi. Tog‘ o‘rmonlarida suvga yaqin yerlarda yashaydi. Uyasini daraxt shoxchalariga soladi yoki boshqa qushlarning eski uyasidan foydalanadi. Ikkita tuxum qo‘yadi. Tuxumni nari bilan modasi galma-galdan 17-18 kun bosadi. Don, urug‘ va mevalar bilan oziqlanadi. Ov qushi sifatida ahamiyati oshib bormoqda.

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

5-rasm. Govkaptar *Columba palumbus* (Linnaeus, 1758)

Klintuh - *Columba oenas* (Linnaeus, 1758) kaptarlar oilasiga mansub qushlarning bir turi , katta shaharlarda yashovchi tosh kaptarning yaqin qarindoshi, ammo undan farqli o'laroq, u turli xil engil o'rmonlar va eski bog'larni afzal ko'radi. qoyali qoyalardan (yovvoyi tabiatda) va aholi punktlarining markazlaridan. Ehtiyotkor qush, naslchilik mavsumida, daraxtlarning barglarida yashirinadi va odam yoki katta hayvon paydo bo'lganda jim bo'ladi. Evropa va G'arbiy Sibirning mo'tadil kengliklarida, shuningdek, Afrikaning shimoliy-sharqiy qismida ko'payadi. Yashash joyiga qarab, o'troq, migratsiya yoki qisman ko'chib yuruvchi turlar. Keng tarqalgan, lekin ko'p joylarda kamdan-kam uchraydi.

6-rasm. Klintuh *Columba oenas* (Linnaeus, 1758)

Qumri - kaptarsimonlar turkumi, kaptarlar oilasiga mansub qush. Afrika, Osiyo (jumladan, O‘rta Osiyo)da, Yevropada Bolqon yarim orolidan Boltiq bo‘yi mamlakatlarigacha bo‘lgan hududlarda tarqalgan. Kagtaligi musichadek. Usti qo‘ng‘ir-qulrang. Tomog‘ida yarim oysimon qora yo‘li bor. Bo‘yni va ko‘kragi kulrang-pushti, bosh va qorni ko‘kish-kulrang. Dum patlarining uchi oq. Qanotlari kaltaroq. Aholi punktlarida, shaharlarda yashaydi. O‘troq hayot kechiradi. Uyasini daraxt, binolarga yasab, 1-2 ta tuxum qo‘yadi. Tuxumini nari va modasi navbatlashib 15-16 kun bosadi. Jo‘jasi 15- 17 kunda uchirma don, urug‘, ba’zan hasharotlar bilan oziqlanadi. Keyingi yillarda soni ko‘payib bormoqda.

7-rasm. Qumri

Xulosa. O‘zbekistonda 4 urug‘ga mansub 12 turi uchrashi aniqlandi, yani Qorabovur, suvbulduruq, ko‘k kaptar, govkaptar, klintux, qo‘ng‘ir kaptar, qumri kabi turlardir. O‘zbekiston Qizil kitobiga kiritilgan Oq bovur, qora kaptar kabi turlarini Namangan viloyatida ham muhofaza muhtoj tur sifatida o’rganildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fauna mira. Ptitsm. M., 1991;
2. Obshaya ornitologiya, M., 1982;
3. Laxanov J.L., O‘zbekistonning umurtqali hayvonlari aniqlagichi, T, 1988;

www.wordlyknowledge.uz Volume: 2, Issue: 2, 2023

4. Vinokurov A.A., Redkiye ptitsm mira, M., 1987.
5. Azamov A. A. BMI., "Namangan viloyatida tarqalgan kaptarsimon qushlar: turlar tarkibi, bioekologiyasi, kasalliklari va amaliy ahamiyati" Namangan 2022.